

NOVA ŽELJEZNA ZAVJESA*

Timothy Garton Ash

Nalazim se na graničnom prijelazu prema Maroku, u Ceuti, španjolskoj enklavi na sjeveru Afrike, tačno na mjestu gdje ju Gibraltarski tjesnac razdvaja od evropskog kontinenta. S obje strane su metalne vratnice, svježe obojene u plavo sa španjolske strane, prilično ofucane s marokanske. Iza mene, visoka ograda, na širokoj betonskoj osnovi, proteže se u pličinu Sredozemnog mora. Kad se pogleda prema unutrašnjosti, još više prijeteća moderna dvostruka ograda vijuga brdovitim krajolikom. Dio koji je okrenut Maroku seže preko šest metara u visinu, dodatno na vrhu utvrđen cilindrično postavljenom bodljikavom žicom kako bi se još više otežao prelazak, te pješćanim pojasom preširokim za preskočiti, još jednom ogradom, video kamera i senzorima. Eto nove evropske željezne zavjese.

Zapovjednik španjolske Civilne zaštite kaže mi da se mladići s područja subsaharske Afrike gotovo svakog dana pokušavaju uspjeti preko dvostruke ograde, koristeći se kukama kako bi napredovali uz žičanu mrežu. Neki u uspiju, unatoč španjolskoj straži koja ih proganja po putu posebno izgrađenom duž granice. Sretnici se utope u gusto naseljene nastambe na vanjskim rubovima grada. Potom se prijave za legalni azil ili okušaju sreću ilegalno prelazeći Tjesnac prema obećanoj zemlji Evropi.

* Ulomak iz autorove nove knjige *Homelands*, Yale University Press, 2023.

I dok 2021. na zimskoj buri razgledam fortifikacije oko Ceute, to me neodoljivo podsjeća na ono što sam vidio u Zapadnom Berlinu prije više od četrdeset godina. Na vrhu Berlinskog zida bila je ista cilindrična prepreka. Željezna zavjesa koja je razdvajala Evropu od Evrope većinom svoje dužine bila je dvostruka ograda. Postoji, naravno, jedna fundamentalna razlika: tu je željeznu zavjesu podigla sovjetska blokovska diktatura kako bi vlastiti narod zadržala unutra, ovu novu grade evropske demokracije kako bi druge ljude zadržale vani.

Pa ipak ostaje isti osjećaj da se nalazim na granici dvaju svjetova. Zapadni Berlin bio je ograđena enklava Zapada na Istoku; Ceuta je ograđena enklava Evrope u Africi. Tamo ste imali liniju fronta između geopolitičkog Zapada i Istoka; ovdje je linija fronta između globalnog Sjevera i Juga. Ako se noću pogleda iz helikoptera, na jednoj strani blješte svjetla, dok je druga u skoro potpunom mraku. Kako bih bolje razumio situaciju, pomaže mi Suleika Ahmed, mlada Španjolka marokanskog podrijetla koja je odrasla u jednoj od najsiromašnijih četvrti Ceute, blizu ograde. "Da sam se rodila samo par metara dalje", kaže ona, "moj bi život bio potpuno drukčiji".

Razlika između evropskog starog lošeg Zida (za zadržavanje ljudi unutra) i ovih novih zidova (za zadržavanje ljudi vani) nije baš tako jasna kao što većina Evropljana želi vidjeti. Do početka dvadesetih, EU se već uveliko oslanjala na susjedne autoritarne države ne bi li potencijalne migrante držala podalje. To je ovim državama dalo ono što je nazvano oružjem masovnih migracija. U ponedjeljak, 17. maja 2021., marokanski kralj, ljut na Španiju što je omogućila liječenje vođi pokreta Polisario, marokanskom neprijatelju tokom žestokih sukoba oko Zapadne Sahare, očito se pokušao poslužiti ovim oružjem. Odabrana meta je bila ova enklava, najstarija evropska kolonija na tlu Afrike, koju su prvobitno 1415. pokorili Portugalci, a u ruke Španjolaca pala je krajem šesnaestoga stoljeća.

Tokom narednih dvadesetičetiri sata, mnoštvo muškaraca, žena i djece prošlo je plažom na marokanskoj strani i prišlo graničnoj ogradi koja se tek malo proteže u Sredozemno more. Zaobilazili su je za vrijeme oseke, za plime bi veslali ili plivali, noseći malu djecu i bebe iznad glave. Marokanski graničari su samo stajali, ne čineći ništa. Španski graničari su nadjačani.

Marokanske su vlasti otvoreno ohrabrile ljude da idu. Španjolski policajac koji je tog dana bio na dužnosti kaže mi da je vidio autobuse poredane s druge strane granice. Marokanskoj je djeci je u školi rečeno kako je nogometaš Lionel Mesi u Ceuti i da ga mogu vidjeti. Neka su i došla samo sa školskim torbama. Vijest se brzo proširila putem mobilnih telefona. Procjenjuje se da je tokom tog dana i noći ukupno oko 12,000 ljudi prešlo. "To je petnaest posto stanovništva našeg grada", rekao mi je gradonačelnik Ceute, dodavši: "Plakao sam te noći". Petnaest posto populacije Londona bilo bi 1.3 milijuna ljudi. Zamislite da 1.3 milijuna migranata uđe u London u jednom danu. Fotografija mase koja prilazi ogradi na plaži obišla je svijet. U jednoj slici obuhvaćen je strah od imigracija koji se već čitavu denecanju valja evropskom politikom.

Sljedećeg dana plažom se postrojila španjolska vojska u oklopnim vozilima, stražareći pored ograde, dok je španjolska vlada tražila hitan sastanak s marokanskim vlastima, uz podršku EU. Unutar nekoliko dana, marokanski su graničari vraćeni na posao žandara Evrope. Većina ljudi koja je prešla postepeno su se vratili u Maroko. Neki su se uspjeli dokopati Poluotoka, kako građani Ceute nazivaju Španiju. Međutim, kad sam ja stigao u grad, šest mjeseci nakon ovog događaja koji većina građana Ceute zove *entrada masiva*, "masovni ulazak", nekoliko stotina maloljetnika bez pratnje još uvijek su bili tamo.

Sjedim sa skupinom tih marokanskih tinejdžera u hostelu koji se zove "Esperanza" – to jest, Nada. Yahya, bistri koščati šesnaestogodišnjak u crvenoj pernatnoj jakni i patikama, priča mi svoju priču. Kad se tog jutra probudio, mislio je da ga čeka uobičajeni dan u školi. Tad dođe nevjerovatna vijest: granica je otvorena! Istog trena uskočio je u taksu i vozio se 40 km do Ceute, gdje je uspio preći ogradu.

Zar nije oklijevao napustiti obitelj, prijatelje i domovinu tek tako?

"Ne. Nisam dvojio. Već sam ranije o tome mislio."

Zašto je došao?

Zbog boljeg života u Evropi. Situacija u Maroku je beznadežna.

Svi ti mladići pričaju istu priču o životu koji su ostavili iza sebe. Nema posla, nema perspektive. Siromaštvo. Očajne obitelji. Učitelji koji se i ne trude poučavati.

Yahya kaže da je prvobitno želio biti nogometaš. Sad mu se sviđa ideja da postane pisac. Već je ponešto pisao na Facebooku, na arapskom.

Šta njima znači Evropa?

"Tamo vas tretiraju kao ljudsko biće", kaže petnaestogodišnji Ilyas. On želi biti pilot.

A šta je najgore u Evropi? Duga stanika, a zatim odgovara Ayman: "To da nas vrati u Maroko!"

Svi se smiju, ali to je zapravo njihov najveći strah. Kad su vlasti u Ceuti naložile repatrijaciju pedesetpet maloljetnika bez pratnje u Maroko, neka od djece s kojima sam razgovarao odmah su napustili hostele i nastavili život na ulici. Kažu da je to grozno, ali da je sve bolje nego bit poslan natrag. Jedan ima veliku bandažu za ruku. Kažu da se povrijedio dok se pokušavao prokrijumčariti na brod za Evropu.

I dok slušam Yahyu, Ilyasa i Aymana, shvaćam da je za njih 17. maj 2021. ono što je 9. novembar 1989. bio za mlade Istočne Nijemce. "Granica je otvorena!" Nevjerojatno. Šansa da se pobjegne od diktature. Nada u bolji život.

No za Juana Sergia Redonda, lokalnog vođu Voxa, španjolske populističke stranke, to je nešto sasvim drugo: ne samo "masovni ulazak", nego "invazija".

"Da, ta definicija je sasvim tačna, invazija koju je orkestrirala marokanska vlada," kaže mi pri susretu sljedećeg dana političar špicasta nosa, koji radi i kao nastavnik historije na pola norme. Redondova stranka je ovdje prilično snažna: predstavnik Ceute u nacionalnoj skupštini je iz Voxa.

Šta Španija treba uraditi po pitanju "invazije"?

Treba potpuno zatvoriti granicu sve dok Maroko bezuvjetno ne prizna španjolski suverenitet nad Ceutom. A graničnu ogradu pretvoriti u pravi zid.

"Želimo pravi zid, betonski."

Dakle, za Yahyu, 17. maj je značio pad Zida, ali za Redonda to je prilika zahtijevati novi Zid.

EU, nastavlja on, treba prihvatiti prijedlog o gradnji zidova "kao što poljska vlada čini s Bjelorusijom." On se poziva na još jednu migrantsku dramu koja se odvija u trenutku dok razgovaramo. Bjeloruski diktator Aleksandar Lukašenko koristi se nesrećom nedužnih ljudi čak još ciničnije nego marokanski kralj, kako bi destabilizirao susjedne evropske države i preko njih, cijelu EU.

I dok je kralj Muhamed VI. tek pustio nešto vlastitog naroda da pređe u obližnji grad za koji je većina već znala, Lukašenko je aktivno poticao ljude iz deleke Sirije i Iraka da u nadi da će se domoći EU dolete u Minsk, grad za koji većina vjerojatno nikad nije ni čula. Svaki je putnik platio visoku cijenu bjeloruskim putničkim agencijama, blisko povezanim s režimom. Po dolasku u bjeloruski glavni grad, transportiralo bi ih se do poljske granice gdje bi ih bejeloruski graničari potaknuli na ilegalan prelazak. Ponekad bi i sami graničari presjekli žilet-žicu koju su poljske snage ubrzano postavljale duž nekad neograđene ruralne granice. Lukašenko je osobno obratio skupini migranata na granici, rekavši da, ukoliko žele na Zapad: "Do vas je. Pređite. Hajde."

Vladajuća poljska partija "Pravo i pravda" – partner Voxu u Orbanovom klanu od šesnaest desničarskih stranaka – zatvorila je granicu s Bjelorusijom najbolje što je znala i objavila da niko neće ući. Unatoč glasno proklamiranim kršćanskim načelima, ova stranka danima nije dopuštala da se humanitarna pomoć dostavi smrznutim, slabim i gladnim migranatima koji su čamili pod drevnim hrastovima i borovima Bialowieža, jedne od posljednjih evropskih prašuma. Najmanje dvadeset je umrlo od hladnoće, gladi, žeđi i bolesti. Bez dobrih Samarićana, molim, mi smo kršćani. Potom je vladajuća stranka požurila sa zakonom koji je poljskim snagama omogućio da migrante potisnu natrag u Bejlorusiju, u suprotnosti s evropskim i međunarodnim zakonom. "Stražari su šutali ljude kao nogometne lopte," kazao je Dzhavad Asghari, tridesetdvogodišnji odvjetnik koji je zajedno sa ženom i petogodišnjim sinom pobjegao iz afganistanskog glavnog grada Kabula.

Ostatak EU pridružio se Poljskoj u optuživanju Lukašenka za "hibridni napad" pa su toj zemlji - a i susjednoj Litvaniji - pomogli da utvrdi istočnu granicu Unije. To doista i jeste bio hibridni napad, s namjerom da naštetiti EU, ali se istovremeno radilo o istinskoj humanitarnoj krizi – krizi kojoj su Evropa i Sjedinjene Države nesmotreno doprinijele. Dzhavad Asghari je tamo bio

samo zbog ishitrenog povlačenja Zapada iz Afganistana nešto ranije 2021., što je dovelo do povratka talibana na vlast. Na bjelorusko-poljskoj granici bilo je još i kurdskih izbjeglica koji su pobjegli od građanskog rata u Siriji ili Iraku, državi pocijepanoj usljed krvavih sukoba koji su uslijedili nakon zapadnjačke vojne okupacije, u kojoj su sudjelovale evropske države, uključujući i Poljsku. Aka, Kurd od dvadesetak godina, ovako je sumirao zašto riskiraju živote u ledenoj prašumi na granici Evrope: "Evropa ili smrt", kazao je.

Željezna zavjesa iz razdoblja hladnog rata bila je kopnena granica, razdvajajući Evropljane od drugih Evropljana. Ova nova proteže se i vodom i kopnom. Sredozemno more, nekada Mare Nostrum čije su obale ujedinjavale grčko-rimski svijet, danas razdvaja Evropu od Bliskog Istoka i globalnog Juga. Na opasnom prelasku iz Turske do grčkih otoka Lesbosa i Kosa, ili iz Libije do italijanskog ostrva Lampedusa, smrt nije dolazila usljed smrzavanja u šumi ili pada s visoke ograde, nego usljed utapanja. Prema Međunarodnoj organizaciji za migracije (IOM), više od 21 000 ljudi utopilo se od 2014. do 2021., dok su pokušavali preći Mediteran. Imamo transkripte nekih od očajnih telefonskih poziva koje su migranti uputili dok su njihove papirnate brodice tonule:

12.39: Brodica tone. Kunem se, u brodu je skoro dva metra vode... Ja sam Mohammad Jamo. Zovite doktora.

13.48: Umiremo. 300 ljudi umire... Nemam više kredita. Ako se veza prekine, imate moj broj, molim vas nazovite me.

Mohammad Jamo bio je liječnik iz Sirije. Utopio se sa svoja dva sina.

Iako je glavni zahtjev Brexita bio omogućiti Britaniji kontrolu imigracija, 2021. do tad nezabilježen broj ljudi je riskirao život prelazeći Kanal u klimavim plovilima. Mnogi su i uspjeli, ali u rano jutro 24. novembra 2021. najmanje 27 muškaraca, žena i djece poginulo je kad je u ledeno more potonuo njihov uski gumeni čamac, neadekvatan za takvu plovidbu. Jedan od samo dvoje preživjelih iz ove tragedije bio je dvadesetjednogodišnji građevinar Mohammed Sheka. Podrijetlom Kurd iz Irana, njegova se obitelj prvo preselila u irački Kurdistan u potrazi za poslom. Uz pomoć krijumčara, njegova migracijska odiseja odvela ga je iz Iraka preko Sirije u Bjelorusiju, zatim na granicu s Poljskom, pa preko otvorenih granica u Njemačku, pa Francusku,

kako bi oprobao sreću preko Kanala. Uprkos svim mukama, rekao je bratu: "Pokušat ću ponovo."

"Mi smo primjer tvrđave Evrope," kaže mi španjolski novinar dok sjedimo ispred zgodnog bara u elegantnoj pješačkoj zoni Ceute, odakle se granična ograda čini jednako daleko kao što je Zid bio posjetiocima trendi barova Zapadnog Berlina. Pad tog Zida simbolizirao je najveću nadu Evrope našeg vremena. Mladi Evropljani smatrali su slobodu kretanja kao određujuće postignuće Evrope nakon Zida. Pa ipak tri decenije kasnije, Evropa je zauzeta izgradnjom novih zidova na svojim rubovima. Evropskim građanima Evropa je značila otvorenost i slobodu; za one izvan, značila je duge redove za vize, visoke metalne ograde i smrt na okrutnom moru.

Interno otvaranje Evrope izazvalo je zatvaranje prema vani. Dok su evropski sporazumi osiguravali "slobodu kretanja" u tehničkom smislu slobode rada, studiranja i života u drugoj državi članici, slobodu putovanja unutar kontinenta bez granica osiguravala je Schengen zona. Inicirale su je 1985. zemlje osnivačice EU – Njemačka, Francuska i zemlje Beneluxa – a potpuno operativna postala je tek sredinom devedesetih.

Zoni kolokvijalno nazvanoj "Schengenland" kasnije su se pridružile mnoge južne, sjeverne i istočnoevropske zemlje članice, a i neke nečlanice kao Švicarska i Norveška. Prve veće vanjske prepreke koje su podignute kao rezultat šengenskog otvaranja internih, bile su metalne ograde oko Ceute i druge španjolske sjevernoafričke enklave Melille. Do tada je u perimetru Ceute postojala granična postaja ali bez neke učinkovite fizičke prepreke. Izgradnja današnje zastrašujuće moderne utvrde počela je 2005., ponajviše kao odgovor na povećanu imigraciju iz subsaharske Afrike.

Glavni val novog evropskog zidograditeljstva počeo je kasnije, s izbjegličkom krizom 2015. Mađarska je bila pionir cijepanja željezne zavjese 1989., žičane ograde na granici s Austrijom koju su dvojica ministara vanjskih poslova simbolički presjekli gigantskim makazama. Današnja, Mađarska Viktora Orbana pionir je podizanja nove željezne zavjese, a slijedile su je druge zemlje. Tad sam to nazvao "obrnutom 1989." Za vrijeme izborne kampanje 2018., jedan Orbanu sklon tabloid sačinio je fotomontažu, na kojoj su čuvene divovske makaze u rukama Georga Sorosa i vođa opozicije. Tako su makaze

koje su bile veliki simbol oslobođenja sad upotrijebljene da prenesu isfabričiranu prijetnju od jevrejski potpomognute muslimanske invazije.

Nakon krize 2021. i Poljska i Litvanija su rekle kako će podignuti fizičke prepreke na svojim granicama s Bjelorusijom, dodajući željeznoj zavjesi novih 700 km. No ti su kopneni zidovi tek pola priče. Vanjska kopnena granica Unije od dvadesetisedam zemalja, nakon Brexita a prije novog proširenja, duža je od 13 000 km, ali njene morske granice, uključujući sve grčke, italijanske i druge otoke, prelazi 53 000 km, od čega je više od 31 000 km u Mediteranu. Ne možete podignuti zid usred Sredozemnog mora ili Engleskog kanala.

I šta će Evropa uraditi? Važan presedan je postavljen u martu 2016. kad su se, u predvečerje EU samita, Angela Merkel i nizozemski premijer Mark Rutte dogovorili s turskim premijerom Ahmetom Davutogluom da će Turska tokom narednih šest godina dobiti šest milijardi eura od EU za zbrinjavanje milijuna izbjeglica koje je već prihvatila – sve dok ih turska vlada bude sprečavala u prelasku na obližnje grčke otoke. Uz postepeno zatvaranje granica duž kopnene balkanske rute, Merkeličin turski dogovor okončao je akutnu fazu izbjegličke krize. Ali ovaj ogromni "Danegeld"¹ Turskoj doveo je u iskušenje druge susjede da pokušaju s migracijskim ucjenama, kao što smo vidjeli u Ceuti i na bjeloruskoj granici.

Većina evropskih vlada bila je u strahu od novih ilegalnih migracija koje bi mogle ojačati podršku populističkim partijama kao što je Vox, koje su procvjetale na konto izbjegličke krize. ("Zar vam ne bi bilo u političkom interesu da se granica u Ceuti otvori?" pitao sam Voxova nosatog Redonda. "Naravno," odgovorio je, uz brzi, cinični osmijeh). Ironija je da se evropski lideri sad brinu zbog onog što su decenijama unapređivali: zbog evropske privlačnosti, njene mekane moći. Istovremeno su htjeli da se Evropa i dalje povinuje zakonima koji su humani i poštuju ljudska prava.

Do ranih 2020-tih izgledalo je da se sve smirilo na nelagodnoj mješavini mjera. Migrantima i izbjeglicama se strogo preporučuje koristiti legalne kanale za traženje azila i imigraciju – iako oni često nisu uopće bili lako dostupni a nekad i potpuno nedostupni. Pokrenute su obavještajne i policijske

1 Ucjena, reket (prim.prev) – izraz potiče iz 11. stoljeća kad je Engleska, u strahu od vikinga, plaćala porez Danskoj u zamjenu za nenapadanje

operacije protiv krijumčara ljudi i ojačane prepreke na vanjskim kopnenim granicama. Unijina vlastita organizacija za kontrolu granica, Frontex, trebala je narasti na 10 000 zaposlenih što bi je učinilo najvećom agencijom Evropske unije. Povrh toga, susjedne zemlje ili države u blizini krizom rastrganih zemalja kao što je Sirija, nagovarane su, obučavane, poticane i prosto plaćene zadržavati izbjeglice i migrante. U Britaniji, vlada Borisa Johnsona je čak najavila politiku - deportiranja tražilaca azila u Ruandu, tvrdeći da će to odvratiti krijumčare.

Sve to odvelo je Evropu u ekstremno dubiozni moralni teritorij. Jedno od osnovnih načela međunarodnog zakona o izbjeglicama zove se nevraćanje. Prostim jezikom, to znači da ne smijete ljude slati natrag u opasnost. Pa ipak su brojni izvještaji o grčkoj i drugim obalnim stražama koje izbjegličke čamce vraćaju ka obalama s kojih su krenuli, isto kao što su poljski graničari vratili migrante natrag u zaleđene šume na bjeloruskoj granici. EU je također financirala libijsku obalnu stražu, potaknuvši je da hvata one koji se otisnu na Mediteran put Evrope, što ovi i jesu učinili u velikom broju. Međutim, u anarhiji koja je uslijedila nakon evropski vođene vojne intervencije svrgavanja Muammara Gaddafija, većina Libije pala je pod kontrolu gangsterskih vojskovođa i milicija. Mnogi koji su željeli migrirati, uz one koji se nikad nisu dokopali mora, zatočeni su u nehumane logore koji podsjećaju na koncentracione logore u Evropi tokom drugog svjetskog rata. Prenapučenost, bolest, pothranjenost, batine i silovanja – o svemu tome su vjerodostojno izvjestili UN-ovi posmatrači. Papa Franjo nazvao je te libijske logore "mjestima nepodnošljive torture i ropstva." Evropa je, dakle, bila saučesnik u vraćanju ljudi natrag u opasnost.

Ne bi li umirili savjest, Evropljani su za sva zla okrivili krijumčare, dodajući da je Evropa uvijek bila otvorena za "prave izbjeglice", ali ne za čisto "ekonomske migrante". Bile su to neadekvatne poluistine. Još koordiniranija evropska akcija sigurno jeste bila potrebna kako bi se pohvatali i kaznili krijumčari koji su od svake osobe naplatili tisuće eura prije no što su mnoge od njih poslali u smrt. No sve dok legalni migracijski kanali ne mogu zadovoljiti potražnju, uvijek će biti ponude za ilegalnim. Ta stalna potražnja rezultat je stanja na širem Bliskom Istoku, pogoršana posljedicama zapadnjačkih vojnih intervencija i neuspjeha arapskog proljeća, ali i egzistencijalne bijede mnoš-

tva u subsaharskoj Africi. Loša uprava, građanski ratovi, pandemije, brzi rast populacije i klimatske promjene samo uvećavaju tu bijedu.

Čak i da graničari ne odvrćaju migrante, neki bi bili osuđeni na smrt samim tim što se otiskuju na uzburkano more. Mohammed Sheka, preživjeli tragedije u Kanalu novembra 2021. izjavio je za jedan kurdski web-portal da je neko od putnika na brodu nazvao francusku policiju i dao im lokaciju: "Vi ste u britanskim vodama", rečeno mu je. Neko drugi nazvao je britansku stranu i dobio odgovor: "Zovite francusku policiju." I tako su se skoro svi utopili. Njihova su tijela pronađena u blizini nevidljive morske granice između Francuske i Britanije. U jesen 2013. Italija je bila zatečena potonućem migrantskog plovila blizu Lampeduse kad je izgubljeno najmanje 339 života i poduzela veliku i uspješnu potragu i operaciju spasavanja, prigodno nazvanu Mare Nostrum. Osigurala je bezbjedan dolazak za više od 150 000 migranata tokom jedne godine. Međutim, ta je operacija okončana 2014., a naslijedile su ju daleko limitiranije EU operacije Triton, a potom Sophia. Neizbježan rezultat je bio da se više ljudi utapalo ili bi ih pokupila libijska obalna straža i poslala u te užasne logore. Pod pritiskom italijanskog populiste Mattea Salvija, EU je 2019. stopirala sve patrole u srednjem Mediteranu.

More bi povremeno izbacilo mrtva tijela na evropske obale. Septembra 2015. fotografija tjelešca trogodišnjeg kurdskog dječaka Alana Kurdija kako leži licem u plitkoj vodi na plaži nadomak Bodruma u Turskoj pomogla je galvanizirati u početku velikodušan odgovor na izbjegličku krizu u zemljama kao što je Njemačka. Petneast godina ranije, španjolske novine *La Vanguardia* objavile su fotografiju koja još rječitije pokazuje moralne neprilike Evrope. Ona prikazuje mladi par u kupaćim kostimima kako guckaju osvježavajuće piće pod suncobranom s cvjetnim uzorkom na suncem okupanoj plaži u Tarifi, gradu na andaluzijskoj obali, tek 13 km od tačke najbliže Maroku u Gibraltarskom tjesnacu. Par gleda prema čovjeku obučenom u jeans i žutu majicu koji leži nepomičan na plaži nedaleko od njih. Možda je kamera uhvatila baš taj trenutak kad je par ispod suncobrana shvatio da je taj što drijema na suncu zapravo leš migranta, izbačen na obalu Etopije.

Da li je važno je li čovjek u žutoj majici bio "ekonomski migrant" ili "pravi izbjeglica"? Najvažnija rečenica koalicijskog ugovora za novu vladu koja je preuzela vlast u Njemačkoj 2021. glasi jednostavno: "Civilizacijska i pravna dužnost ne dozvoliti da se ljudska bića utapaju."

U maju 2016., netom prije no što je izglasan Brexit, Daily Mail je donio gromoglasan naslov: "Tragična ali brutalna istina: Oni nisu prave izbjeglice! Uprkos tragičnom utapanju tisuće ekonomskih migranata još uvijek nastoje dokopati se Evrope." Mnogi od njih zapravo jesu bili izbjeglice prema standardnoj definiciji navedenoj u Ženevskoj konvenciji o izbjeglicama iz 1951.: "neko ko ima dobro utemeljen strah da će biti progonjen zbog rase, religije, nacionalnosti, pripadnosti nekoj društvenoj grupi ili zbog političkog mišljenja." U prosjeku, krajem 2010-tih, bilo je odobreno oko 55% zahtjeva za azil u Velikoj Britaniji. Većina ljudi koji su malim čamcima prelazili kanal između 2018. i 2020. bili su iz Irana, Iraka, Sirije i Afganistana, kojima je azil odobren u još većem procentu. Milijuni Ukrajinaca pobjegli su od rata koji je zahvatio njihovu zemlju 2022. i niko nije dvojio da se radi o pravim izbjeglicama.

Koliko je uopće održiva binarna distinkcija nastala u uvjetima postratne Evrope nakon 1945? U to je vrijeme sve izgledalo jasno. Izbjeglica – Jevrejin komunist koji bježi iz nacističke Njemačke ili kršćanska buržoazija koja bježi iz Sovjetskog Saveza. Ekonomski migrant – sin siromašnog farmera sa Sicilije ili iz Irske, koji traži bolji život u Americi. A danas? Sigruno moramo prihvatiti da ekstremno siromaštvo, bolest i nepismenost u subsaharskoj Africi predstavlja ograničenje individualne slobode koje može jednako ugroziti život kao i politički ili vjerski progon. Između kategorija izbjeglica i migrant postoji jedan kontinuum, a ne jasna linija. U svakom slučaju, s populacijom koja rapidno stari, većina Evrope trebala je migrante kako bi održala svoje države blagistanja. Na početku 2020-tih ekonomska potreba Njemačke za imigracijom izračunata je na nekih 400 000 godišnje.

Evropske reakcije variraju prema boji kože, religiji i kulturi pridošlica. Znakovit je kontrast između odbijanja Poljske i Mađarske da prime niti nekoliko tisuća izbjeglica s Bliskog Istoka tokom izbjegličke krize i otvorenih vrata milijunima bijelih evropskih izbjeglica od Putinova terorističkog rata s Ukrajinom. Međutim, čak i one Evropljane koji nemaju predrasuda najviše je uznemiravalo osjećanje da je imigracija nekontrolirana. Otud ekstremna reakcija na fotografije mase izbjeglica (ili miganata, ako hoćete) koji hodaju tračnicama na putu od Balkana ka Njemačkoj, i marokanske gomile koja trči prema onoj ogradi na plaži Ceute, što se brzo pretvorilo u glasove populistima. Otud i uspjeh slogana za Brexit "Vratimo kontrolu."

Dva su ogromna Herkulova kipa u Ceuti, svaki od njih stoji između dva stupa. Aludiraju na mitske "Herkulove stupove", stjenovite šiljke Calpe i Abyla za koje se kaže da ih je Herkul razdvojio kako bi otvorio Mediteran prema zapadu, prema nepoznatom. Uglavnom se misli da je Calpe Gibraltar a stanovnici Ceute vide svoj Monte Hacho kao Abylu, iako obližnji marokanski Jebel Musa također polaže pravo na drevnu titulu. Razlika između dva kipa, koje je izvajao umjetnik Ginés Serrán-Pagán, provokativna je. Prvi, lociran na rivi, prikazuje divovskog Herkula koji razdvaja dva stupa, ali drugi, na ulazu u luku, nekonvencionalno prikazuje Herkula kako privlači stupove jedan drugom.

Ti su kipovi savršena metafora za dvostruki herkulovski zadatak s kakvim se Evropa sada suočava. S jedne strane, ona je morala osigurati svoje vanjske granice i u tom smislu držati se podalje od ostatka svijeta. Teoretski, dalo bi se argumentirati da liberalna, otvorena društva trebaju imati otvorene granice. U praksi, to će vrlo brzo označiti kraj liberalizma u većini takvih društava, naročito onima s visokim životnim standardom i velikodušnom državom blagostanja. Samo pogledajte kako je nekih dva milijuna nenajavljenih pridošlica tokom 2015-16 – tek 0.4 posto od ukupno 500 milijuna stanovnika EU (prije Brexita) - katapultiralo ksenofobne populiste u političke visine bez presedana i okrenulo evropske narode jedne protiv drugih. Evropa ne može bez granica ni unutra ni vani. Obezbjediti da je više od 13 000 km kopnenih i 53 000 vodenih granica sigurno, a da se istovremeno ne bude radikalno nehumanim, samo po sebi je već jedna herkulovska zadaća.

Istovremeno, Evropa je morala i privlačiti stupove. U svom vlastitom interesu, te da bi ostala vjerna svojim proklamiranim vrijednostima, morala je ocrtati sigurne i legalne rute izbjeglicama – a i migrantima u ekstremnoj potrebi – za novi životni početak. Procedura treba biti fer i efikasna, gdje god da se odvija. One koji nemaju opravdanja mogu se zakonski repatrirati u zemlje gdje za njih nema rizika. Onima koji su prihvaćeni treba pružiti svaku mogućnost i aktivnu podršku kako bi se integrirali u evropska društva kao potpuni građani.

Nesigurne granice doprinijele su zapaljivoj populitičkoj retorici o "invaziji" što je još više otežavalo integraciju ljudima migrantskog podrijetla, naročito onima muslimanske vjere. To je začarani krug. Ali postoji i mogućí

benigni krug. Kao što je pokazala zemljopisno blagoslovljena Kanada, upravljanje migracijama i aktivna integracija mogu se međusobno potpomagati. "Mi to možemo", rekla je Angela Merkel, nastojeći isijavati Obama-optimizam. Intelektualna i komercijalna povijest Evrope, kao i Sjeverne Amerike, pokazala je izniman doprinos koji izbjeglice iz nedaća mogu dati slobodnim društvima. U sjajnim očima mladog Yahye, Aymana i Ilyasa, dok sjedimo u izbjegličkom centru zvanom Nada u Ceuti, ja vidim mogućnost. Ali promakne i gnjev koji se može osloboditi ako bi Evropljani bili dovoljno glupi da ne omoguće takvim pridošlicama da se u Evropi osjećaju kao doma.

Povrh toga, herojski prizor Serrán-Pagánova Herkula koji privlači stupove evocira jedan još veći zadatak. Ako se rascjep između globalnog Sjevera i Juga nastavi širiti kao rezultat klimatskih promjena, rasta populacije i loše uprave, nema te obrambene utvrde koja će biti dovoljna. Još više ljudi će preskakati ograde, koliko god one bile visoke, ili se otiskivati na otvoreno more, koliko god uzburkano, s povikom "Evropa ili smrt". Šta će Evropa tad uraditi? Graditi još više zidove? Dodati pojas smrti? Pustiti ih da se utope? U evropskom je interesu i njene vrijednosti to zahtijevaju, da nastoji zatvoriti jaz između Sjevera i Juga. Od svih, to je najherkulovski zadatak.

Odabrala i s engleskog jezika prevela Venita Popović